

Temarecension

Blicken på svenska hovet i en internationell kontext

Survival and Revival in Sweden's Court and Monarchy, 1718–1930

Fabian Persson

Palgrave Macmillan, 2020, 349 s.

Women at the Early Modern Swedish Court. Power, Risk, Opportunity

Fabian Persson

Amsterdam University Press, 2021, 340 s.

Med sin banbrytande doktorsavhandling *Servants of Fortune. The Swedish Court between 1598 and 1721* (1999) låg Fabian Persson i den internationella forskningsfronten då han provade på nya sätt att undersöka kejsrerliga, kungliga och furstliga hov genom att fokusera på hovstaterna, alltså på individer och grupper som verkade vid hovet, i stället för att studera kungligheterna. Efter två decenniers arbete, och ett antal vetenskapliga tidskriftsartiklar och antologibidrag senare, har Persson nu utkommit med två mycket välkomna monografier om det svenska hovet. *Survival and Revival in Sweden's Court and Monarchy, 1718–1930* publicerades 2020 av Palgrave Macmillan i serien Studies in Modern Monarchy och *Women at the Early Modern Swedish Court. Power, Risk, Opportunity* publicerades 2021 av Amsterdam University Press i serien Gendering the Late Medieval and Early Modern World. Det är referentgranskare internationella serier under redaktion av ansedda och meriterade forskare, och det är glädjande att se studier om svenska hovet i dessa internationella vetenskapliga sammanhang.

Böckerna är av allt att döma skrivna parallellt och de kompletterar varandra genom att erbjuda olika perspektiv på svenska hovet. *Women at the Early Modern Swedish Court* omfattar ungefär tiden från 1500-talets mitt till slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet – Persson definierar inte tidsbegränsningen tydligt – och behandlar hovet ur adelsdamernas och fröknarnas, prinsessornas och drottningarnas perspektiv, medan visst utrymme även ges för vid hovet verksamma ofrälse och icke kungliga kvinnor som pigor och jungfrur. Persson undersöker hovet som en egen värld som

erbjöd kvinnor möjligheter att skapa nätverk, ingå fördelaktiga äktenskap, knyta vänskapsband och använda makt, men också var en scen för bitter maktkamp där hovets damer kunde utnyttjas som spelbrickor.

I boken *Survival and Revival in Sweden's Court and Monarchy* fokuserar Persson däremot på hovet och monarkin som mötesplatser och arenor för maktkamp från början av frihetstiden till 1900-talets första decennier. Den behandlar monarkins omvandlingar från frihetstidens svaga monarki till absolutism under Gustav III och till nya utmaningar under 1800-talets samhällseliga förändringar då hovet förlorade sin centrala position som en maktarena för adeln. Persson är intresserad av maktkampen mellan adeln och monarken samt hovet som en plats där detta maktspel ägde rum. Däremot lämnar han utanför sin blick den ständiga förhandlingen om makten mellan hovet, regenten och riksdagen, och överraskande nog anknäper han inte mer allmänt till forskning om politisk kultur när han tolkar överlevnaden och återupplivandet av hovet kring olika brytningstider.

Den långa tidsperiod som båda böckerna behandlar är både en fördel och en utmaning. De långa perspektiven ger författaren möjlighet att analysera kontinuiteter och brytningspunkter, syntetisera stora linjer samt behandla sitt ämne med en kronologiskt tematiserad eller tematiskt kronologiserad struktur. Både tematisering och kronologi behövs för att framföra komplicerade historiska fenomen eller processer. Således bör strukturering av en monografi betraktas både som en aspekt av forskarens vetenskapliga utgångspunkt och som dennes tolkning av sitt ämne. I *Survival and Revival* utgår Persson från en struktur där vissa kapitel är mera kronologiska och vissa mera tematiska. Boken inriktar sig på maktspelet mellan monarkin och hovet och lyfter exempelvis upp dess betydelse för etikett och kungliga nådevedermålen (till exempel ordnar) vid sidan av mer kronologisk händelsehistoria. Frihetstiden och Gustav III:s regeringstid får betydligt större plats än Gustav IV Adolfs tid och den bernadotteska monarkin. Jag undrar om boken skulle ha varit mera balanserad och mera analytisk om Persson hade koncentrerat sig på frihetstiden och den gustavianska tiden samt lämnat den bernadotteska monarkin och hovet till en kommande monografi. Nu hotar många exempel från Lovisa Ulrikas och Adolf Fredriks samt Gustav III:s hov att dominera behandlingen av de senare tiderna och beskrivningen centrerar sig starkt på perioden ca 1750–1790 i stället för att analysera och syntetisera hela perioden 1718–1930.

I *Women at the Early Modern Swedish Court* är det däremot svårare att över huvud taget se en tydlig struktur, trots en indelning i 14 tematiska kapitel under tre sektioner som rubricerats "Outsiders", "Insiders" och "Royals". Denna delning förklaras eller motiveras inte i boken och det framkommer till exempel inte varför de kvinnor som Persson placerar i hovets utkanter

(outsiders) behandlas före de kvinnor som hade en tydlig plats eller roll inom hovets sfärer. Därtill täcker behandlingen av olika teman som exempelvis makt och politik, statusmarkörer, hierarkier, äktenskap eller åldrande inte alltid hela undersökningsperioden och även i denna bok dominerar 1700-talet över andra perioder.

Ytterligare en utmaning för den akademiska läsaren är att Persson i böckerna inte definierar sitt syfte eller sina forskningsfrågor, och inte heller sina centrala begrepp. Exempelvis diskuterar han varken hur han tillämpar *survival* och *revival* som teoretiska begrepp eller vilka perspektiv han tillämpar för att problematisera kvinnors olika roller vid hovet. I båda böckerna, men särskilt i *Women at the Early Modern Swedish Court* berör Persson många aktuella historievetenskapliga perspektiv och teoretiska referensramar, som exempelvis känslornas, sinnenas och tingens historia samt rumslighet, ålderdom och homosociala strukturer, men han vidareutvecklar tyvärr inte möjligheterna till mer nyanserad analys.

Perssons styrka är det omfattande källmaterialet hans forskning baserar sig på. Han känner väl arkiven och använder en stor mängd arkivmaterial från bland annat Kungliga bibliotekets, Riksarkivets, Slottsarkivets och Bernadottearkivets samlingar. En stor del av källmaterialet är brev och dagböcker skrivna av personer vid hovet, men materialet kommer också från riksregistraturet, rikshuvudböcker, protokoll, ordningar, räkenskaper, bouppteckningar och diplomatiska rapporter samt tryckta förordningar, almanackor och tidningar. Persson behärskar också den omfattande mängden publicerade egodokument gällande i synnerhet på 1700-talets svenska hov. Sannolikt har källmaterialet medverkat till att 1700-talet i båda böckerna har fått större utrymme än 1500- och 1600-talen (i *Women at the Early Modern Swedish Court*) eller 1800-talet (i *Survival and Revival*).

Beklagligt nog motiverar Persson varken sina val av källor eller metoder. Jag undrar om exempelvis prosopografiska och nya biografiska metoder kunde ha varit fruktbara för Perssons analys eftersom dessa handlar mycket om individer som är verksamma inom särskilda grupper med egna särdrag, som hovfröknar, statsfruar, pager eller kammarherrar. Mer rigorös källkritik och ändamålsenligt valda metoder kunde ha tillämpats i den rika minneslitteraturen om 1700-talets hov för att väga författarnas motiv och syften, eftersom periodens egodokument är kända för att vara synnerligen partiska och ibland är deras ton slående elak.

I stället för att kritiskt överväga källornas motiv och större kontext citerar Persson flitigt berömda anekdoter från frihetstidens och gustavianska tidens egodokument utan att analysera dem mer omsorgsfullt. I de flesta fall anger Persson citaten i engelska översättningar, även om han ibland har låtit franska eller tyska originalversioner stå kvar. Tyvärr får läsaren inte

veta på vilka grunder Persson har valt att översätta eller inte översätta sina originalcitater, eftersom en stor del av de franska och tyska citaten, och så gott som alla svenska citat, är översatta, utan att originalet återges exempelvis i notapparaten. De kontinuerligt citerade källorna har lett till att Persson snarare upprepar föreställningar och fördomar som uttrycks i källmaterialet i stället för att diskutera eller tolka dem på en mera analytisk nivå. Detta har lett till att han även i sin egen text beskriver personer med värdeladdade adjektiv, och i detalj redogör för giftiga skildringar av hovfröknar som skrivits av äldre män i syfte att ifrågasätta dem. "Filth among the apples", smuts bland äpplen, rubriceras kapitlet där Persson beskriver vad några adelsdamer vid hovet ansåg om en ofrälse dam som anställdes till den höga posten som hovmästarinna på 1600-talet. I kapitlet "Pimped to a king" skriver Persson om unga adelsfröknar som kungen önskade ha som mätresser och som av sina familjer blev utbudna till kungen som spelpjäser i ett politiskt maktspel där unga kvinnors önskemål och behov var ovidkommande. Att någon brev författare för 350 år sedan har tyckt att det är vasst och välfunnet att beskriva ofrälse kvinnor som smuts eller att adelsfamiljer har valt att bjuda sina döttrar till en monark som älskarinnor gör det inte nödvändigtvis försvarligt att en historiker idag upprepar elaka formuleringarna som harmlösa lustigheter. Som läsare hade jag hellre sett att Persson här hade ställt frågor och problematiserat sättet att skriva om kvinnor som förekommer i hans källmaterial och att han också problematiserat adelsfröknars upplevelser som kungliga mätresser i ett större europeiskt sammanhang, särskilt i en bok vars tema uttryckligen är kvinnor vid det tidigmoderna hovet. Hur man som historiker skriver etiskt ansvarsfullt om de personer man undersöker verkar inte vara en aktuell fråga för Persson, trots att också sedan länge döda människor och eliter är värda integritet och det också inom eliter har funnits maktstrukturer som har placerat exempelvis unga ogifta kvinnor som hovfröknar i en mycket sårbar position i sin samtida värld.

Fabian Persson anknyter sin forskning till ny internationell och tvärvetenskaplig hovforskning, vilket kunde vara en betydande styrka i båda böckerna. Han visar både genom sitt empiriska material och tidigare forskning om de tyska, franska, brittiska och även spanska och italienska hoven hur det svenska hovet bör ses i en allmän europeisk kontext och hur svenska hovet och monarkin var en maktfaktor i Europa. Med tanke på den breda beläsenheten i synnerhet i brittisk och tysk forskning om tidigmoderna hov är det frapperande att Persson i mycket ringa grad hänvisar till ny forskning om det svenska hovet. I båda böckerna hänvisar Persson endast marginellt och i förbigående till den nyaste forskningen om svenska hovet. Äldre forskning är bättre företrädd, men studier om det svenska hovet och monarkin från

2000-talet lyser med sin frånvaro, med undantag av två undersökningar från de senaste 20 åren som helt kort omnämns i fotnoterna.

Persson anknyter alltså som regel inte till den nyaste forskningen av historiker, konsthistoriker och litteraturvetare som bland andra Mikael Alm, My Hellsing, Anu Lahtinen, Merit Laine, Torbjörn Nilsson, Jonas Nordin, Jessica Parland-von Essen, Cecilia Rosengren, Karin Sennefelt, Marie-Christine Skuncke och Charlotta Wolff – för att inte tala om forskningsprojektet ”En dynasti blir till. Medier, myter och makt kring Karl XIV Johan och familjen Bernadotte” (2006–2010) under ledning av Nils Ekedal – som alla har berört frågorna om monarki, hovkultur, politisk kultur och adelskvinnors aktörskap vid hovet, vilka i Perssons böcker för en internationell publik nu framstår som nästan utforskade i svensk kontext. Även hänvisningar till ny forskning om danska hovet, exempelvis av Kristine Dyrman eller Ulrik Langen, som kunde vara relevant för en helhetsanalys av svenska hovet, lyser med sin frånvaro.

Avsaknaden av nyare forskning om det svenska hovet ska inte ses som enkel nonchalans utan borde, menar jag, ses i en större kontext av forskningsetiska principer och minimikrav för vetenskaplig forskning. Forskningsetiska delegationen i Finland skriver på sin hemsida (www.tenk.fi) att god vetenskaplig praxis bland annat betyder att ”forskarna tar [...] hänsyn till andra forskares arbete och resultat och hänvisar till deras publikationer på ett korrekt sätt så att deras arbete respekteras och deras resultat tillmäts det värde och den betydelse som tillkommer dem”. Vetenskapsrådet i Sverige definierar samma principer i något mindre klara ordalag, men ändå tillräckligt tydligt i sin publikation *God forskningssed* (2017). Principen att en forskare respekterar andras forskning och hänvisar till den på ett respektfullt och korrekt sätt handlar givetvis om god vetenskaplig praxis och forskningssed men även om forskares yrkeskunskaper. Genom kännedom av tidigare forskning visar en historiker att hen kan sitt ämne och kan reflektera över sitt empiriska källmaterial och sina egna tolkningar i en större vetenskaplig kontext.

På grund av det rika källmaterialet och den långa tidsperiod som böckerna sammanlagt täcker nämns en mängd aktörer i båda böckerna. Ofta nämns inte dessa aktörer vid namn, utan Persson skriver om till exempel ”en hovveteran”. Detta slags anonymisering av persongalleriet gäller särskilt män och är nästan fräsch eftersom det oftare inom historieskrivningen är kvinnor som är anonyma, något som Persson också diskuterar i inledningen till *Women at the Early Modern Swedish Court*, där han menar att källorna exempelvis gällande hovceremonier inte nämner vilka hovdamer, statsfruar eller hovfröknar som deltog. I *Women at the Early Modern Swedish Court* skriver Persson mycket oftare ut namnen på de kvinnor som hans analys

handlar om eller baserar sig på, möjligen därför att det fanns färre kvinnor vid hovet och det finns betydligt mindre antal egodokument från deras pennor.

Å andra sidan leder utelämnande av namn på aktörer till en onödigt flummig beskrivning som utesluter analysen av maktstrukturer mellan regenter, monarkin och hovfolket samt omöjliggör en mera nyanserad analys av politiskt aktiva adelsmäns och deras släkt nätverks maktutövning. Det är inte alltid lätt ens för en läsare som känner det svenska hovets historia att följa olika personer och deras aktörskap i dessa böcker. I detta hjälper tyvärr inte de listor på centrala aktörer som återfinns i båda böckerna, eftersom de inte anger på vilka sidor dessa personer nämns. Detta försvårar i synnerhet läsningen av *Survival and Revival*, som inte alls har en traditionell personförteckning, medan *Women at the Early Modern Swedish Court* erbjuder både en inledande lista på centrala aktörer och ett register med namn och sidor. Tyvärr finns inte alla i texten nämnda hovdamer i dessa listor. Även litteraturförteckningen i den senare boken har flera ofullständiga referenser.

Slutligen kan konstateras att det inte är helt klart vem Fabian Persson har tänkt som huvudsaklig läsare för sina verk. Publicering i internationella vetenskapliga serier, mångsidiga hänvisningar till källor i arkiv och till tryckta källutgåvor samt en kontextualisering av ämnet i ett internationellt forskningsfält tyder på att böckernas tänkta läsekrets är en gränsöverskridande akademisk publik. Sättet att inte introducera eller gå i dialog med nyare forskning om svenska hovet, en myckenhet av citat, en ur vetenskaplig synvinkel ogenomtänkt struktur samt avsaknaden av metodologisk och teoretisk referensram antyder ändå att den tänkta läsaren snarare är en nöjesläsare utanför akademien.

Trots utomordentligt omfattande och mångårigt arbete med imponerande breda källor både från arkiv och tryckta källutgåvor är Fabian Perssons båda nya monografier halvfärdiga och ledsamt nog inte hedrande varken för författaren eller för de bokserier och redaktörer som publicerat dem. Det är tråkigt eftersom Persson har så stora kunskaper om i synnerhet 1600- och 1700-talens europeiska och svenska hov.

Johanna Ilmakunnas